
Hrvoje PETRIĆ

Pregledni rad

Filozofski fakultet, Zagreb
Zavod za hrvatsku povijest

TKO SU
KLANJCI
U LICI I KRBAVI
KRAJEM 17.
I POČETKOM
18. STOLJEĆA?

Istraživanje pojedinih etnika krajem 17. i početkom 18. stoljeća na širem prostoru mletačkih, osmanskih i habsburških krajišta (*Triplex Confinium*¹) predstavlja dugotrajnu i zahtjevnu obradu, a ovaj rad koji se odnosi na Kranjce možemo smatrati tek uvodom u buduća sustavnija istraživanja.

Polazeći u razmatranje etnika na prostoru Like i Krbave², u ovom slučaju Kranjaca, moramo se suočiti s nizom problema. Miroslav Bertoša ustvrdio je da “u dosadašnjoj hrvatskoj historiografiji pojam identiteta nije znanstveno osvjetljen”, odnosno nije osvjetljen sa stajališta povjesničara. “Suprotno etimološkome značenju riječi, identitet neke skupine, etnosa ili naroda u povijesnom smislu ne

1 O pojmu i projektu “Triplex Confinium” i istraživanjima habsburških, osmanskih i mletačkih krajišta usp. ROKSANDIĆ, D., *The Triplex Confinium. International Research Project: objectives, approaches and methods, Microhistory of the Triplex Confinium, International Project Conference Paper* (Budapest, March 21-22, 1997), Budapest 1998., str. 7-26; ROKSANDIĆ, D., *Triplex Confinium ili o granicama i regijama hrvatske povijesti 1500-1800*, Zagreb 2003.; ROKSANDIĆ, D. (ed.), *Microhistory of the Triplex Confinium, International Project Conference Paper* (Budapest, March 21-22, 1997), Budapest 1998.; ROKSANDIĆ, D. – ŠTEFANEC, N. (eds.), *Constructing Border Societies on the Triplex Confinium, International Project Conference Papers 2 “Plan and Practice. How to Construct a Border Society? The Triplex Confinium c. 1700-1750”* (Graz, December 9-12, 1998), Budapest 2000.; ROKSANDIĆ, D. – MIMICA, I. – ŠTEFANEC, N. – GLUNČIĆ-BUŽANČIĆ, V. (ur.), *Triplex Confinium (1500-1800): Ekohistorija, Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa održanog od 3. do 7. svibnja 2000. godine u Zadru, Split-Zagreb 2003.* O etnokonfesijskim promjenama usp. ROKSANDIĆ, D., *Etnos, konfesija, tolerancija*, Zagreb 2004.

2 Od novije historiografske literature koja se bavi Likom u ranome novom vijeku upozorio bih na knjige: HOLJEVAC, Ž., *Gospić u Vojnoj krajini (1689. – 1712. – 1881.)*, Zagreb 2002.; HOLJEVAC, Ž., *Brinjsko-lički ustanak 1746. godine*, Samobor 2004.; HOLJEVAC, Ž. – MOAČANIN, N., *Hrvatsko-slavonska Vojna krajina i Hrvati pod vlašću Osmanskog Carstva u ranome novom vijeku*, Zagreb 2007. te na nedavno objavljen izvor VUKASOVIĆ, I. D., *Zemljopisni i povijesni novi opis Karlovačkog generalata u Kraljevini Hrvatskoj (1777.)*, prir. Željko Holjevac, Gospić 2005.

predstavlja istovjetnost, kao što ni pojam identifikacije koji ga prati ne znači potpuno poistovjećivanje.” Činjenica jest da su hrvatski identiteti od ranoga srednjovjekovlja ostali do danas osebujan zbroj *razmrvljenih* identiteta dijelova hrvatskog etničkog prostora, koji su se u tim prijelomnim stoljećima uobličavali pod utjecajima golemih promjena na Sredozemlju, u srednjoj i jugoistočnoj Europi. Retrospektivno promatrano, u povijesnim izvorima možemo naslutiti, katkad i fragmentarno dokumentirati obrise stvarnosti, no tu stvarnost možemo samo tumačiti, nikako ne i oživjeti u današnjem obliku.”³

Od kasnoga srednjeg vijeka cijeli je hrvatski etnički prostor bio poprište velikih promjenama. “Najteže posljedice izazvala su osmanlijska prodiranja nakon kojih su uslijedila pojačana migracijska pomicanja hrvatskog etnosa i nastavljene njegove kontinuirane seobe prema zapadu i sjeverozapadu uz istodobna useljavanja koja su najčešće korijenito mijenjala nekadašnji etnički, vjerski, kulturni pa i “mentalni” identitet na tim prostorima. Selidbene struje označavaju smjerove kretanja pojedinih većih i manjih skupina, katkad tek ponekih obiteljskih nukleusa ili pojedinaca, ali isto tako označavaju i “kretanje” identiteta. Istraživanje hrvatskog etničkog prostora pokazuje kako migracije slabe tradicionalnu opstojnost identiteta na nekom području, katkad pridonose i njegovom iskorjenjivanju, ujedno prenose identitete u mjesta seoba gdje se stari identiteti susreću s novima, prolaze fazama akulturacije i asimilacije da bi se protvorili u identitete novih i drukčijih odrednica.”⁴

Nasuprot tome valja se svakako osvrnuti na najnovija razmišljanja Zrinke Blažević. Njezina osnovna teza proizlazi iz postmodernističkih kulturnoteorijskih paradigmi, da je identitet vrsta kulturne i jezične konstrukcije, performativa, koja ni u kojem slučaju ne korespondira s ontološkom realnošću. Drugim riječima, takav pristup unaprijed slabi svako traganje za stvarnim “antropološkim” kvalifikativima i jedino što može razotkriti jesu identifikacijski mehanizmi i strategije pomoću kojih se neki individualni ili kolektivni identitet pokušava “nametnuti” pojedincu ili skupini, odnosno prikazati normativnim i “prirodnim”. To, primjerice, znači da se identitetska odrednica “Vlah”, “Slavonac”, “Hrvat” ili sl. koja se nalazi u nekom službenom do-

3 BERTOŠA, M., Hrvatski identitet u ozračju ranoga novovjekovlja, Historijski zbornik, god. 52, Zagreb 1999., str. 127.; isto. U znaku plurala. Višeslojni i višeslojni identitet istarski (kroki ranoga novovjekovlja: XVI.-XVIII. stoljeća), u: Identitet Istre – ishodišta i perspektive, Zagreb 2006., str. 17-18.

4 BERTOŠA, M., Hrvatski identitet u ozračju ranoga novovjekovlja, str. 131.

kumentu (matrikula, pravni dokument ili sl.) može tumačiti jedino iz perspektive institucijske prakse koju predstavlja, a ne stvarnog identiteta osobe o kojoj je riječ. Druga su stvar autobiografski ili narativni tekstovi koje treba interpretirati sa specifičnog autorskog ideološkog stajališta.⁵

A Neven Budak piše da promjene u stanovništvu Hrvatske i Slavonije “možemo opisati na razne načine, ali su one u osnovni ipak preteča nacionalnih samoidentifikacija. Izraz “samoidentifikacija” čini se prikladnim za razlikovanje ranih procesa stvaranja nacije od kasnijih nacionalnih integracija. Pri oblikovanju nacionalnih samoidentifikacija utjecaj su imali različiti činitelji, od socijalnih i vjerskih do političkih i jezičnih. Istraživanje tih pojava tek je u začetima”.⁶ Ovaj tekst nastoji također, u ograničenom dometu, dati doprinos istraživanju navedenih pojava.

Problematika vezana za Kranjce i prostor hrvatskih zemalja vrlo je složena. Jasna Andrić smatra da “pitanje oko etnika Kranjac nastaje kada se taj naziv tiče Hrvata, pojedina ili čitavih grupa, jer Kranjci su Slovenci iz Kranjske, po zapadnijoj Hrvatskoj katkada u običnom govoru i Slovenci uopće. Ako se Hrvate naziva Kranjcima, pomišlja se i pomišljalo se na njihovo poznato ili predmnijevano podrijetlo iz Slovenije, što je u nizu primjera, dakako moguće. Isto je tako moguće da rješenje nije uvijek tako jednostavno. Ime se može ticati čitavih grupa Hrvata, napose po Lici, Baniji i Kordunu, a drugdje po Hrvatskoj češće se ono tiče pojedina ili manjih grupa s posebnim zanimanjima. Od etnika Kranjac nastala su i brojna prezimena, a i tu se za njihove nositelje ne može isključiti stvarno podrijetlo predaka im iz slovenskih strana.”⁷

U dosadašnjem pisanju o Kranjcima u hrvatskim zemljama iskristalizirale su se mogućnosti da se etnik Kranjac tiče onih Hrvata koji su se nakon ratova s Osmanlijama vratili iz Kranjske, odnosno da je ovaj etnik za Slovence iz Kranjske prenesen na Hrvate ili da je ime Kranjec/Kranjac nastalo na području Vojne krajine međusobnim utjecajem imena Kranjac i imenice krajinac. “Kraće rečeno: radi li se o prijenosu imena Kranjac na skupine Hrvata ili im je etnik izveden od etnika krajinac (ili je na neki način nastao od obiju riječi), a zatim bi pitanje bilo kakav je uzrok i smisao takva nazivanja i s kakvim se osjećajem ono daje i pri-

5 BLAŽEVIĆ, Z., Ilirski ideologem tijekom 17. stoljeća: upotrebe, funkcije, značenja, doktorska disertacija, Odsjek za povijest, Filozofski fakultet, Zagreb 2005.; isto, Ilirizam prije ilirizma, Zagreb 2008.

6 BUDAK, N., Hrvatska i Slavonija u ranome novom vijeku, Zagreb 2007., str. 208.

7 ANDRIĆ, J., O Kranjcima, *Folia onomastica Croatica*, 10, Zagreb 2001., str. 1.

hvaća. Pomoć se može potražiti u razmatranju kazivanja o tom imenu (ili nadimku) koje i danas postoji. Povoljnije bi bilo kada bi odgovarajućih podataka bilo nešto više.”⁸ Pri tome valja biti oprezan za razdoblje ranoga novog vijeka, jer je situacija u pojedinim regijama različita, a i stanje u vezi s etnicima danas je različito od ranonovovjekovnog.

Iako je o Kranjcima u Lici i Krbavi pisano relativno dosta, izvori o njima su škrti. No, u novije vrijeme se o stanovništvu Like u 17. i 18. stoljeću počela zanimati publika koja posjećuje internetske forume. Tako postoji i zanimanje za Kranjce u Lici.⁹

Trenutačno dostupni izvori omogućuju nam preispitivanje hipoteze o tome kako su Kranjci (samo) doseljenici iz Kranjske, neovisno o tome radi li se o hrvatskom ili kranjskom (slovenskom) etničkom stanovništvu. Također valja ispitati radi li se pod pojmom Kranjci u Lici možda i o doseljenicima iz drugih “krajina” raznolikog južnoslavenskog podrijetla.

Objašnjenje o tome tko su ti Kranjci najbolje je početi dosadašnjim razmišljanjima. Tko su bili Kranjci u Lici, točnije “grofoviji Lici i Krbavi” (području koje je oslobođeno od Osmanlija krajem 17. stoljeća) u ranome novom vijeku vrlo je teško odgonetnuti ako se problem ne promatra u širem kontekstu. Do sada je o ovom problemu najiscrpnije pisao Fedor Moačanin, u nevelikom ali sadržajnom članku. On smatra da su se prema oskudnim pisanim i objavljenim izvorima, Kranjci u Liku doselili krajem 17. stoljeća, a sami su sebe nazivali Hrvatima, dok su ih ostali Hrvati i Srbi zvali Kranjcima. Moačanin daje piše da se pod pojmom Kranjci u Lici misli na hrvatske povratnike iz tadašnje vojvodine Kranjske.¹⁰

Radoslav Lopašić je 1888. godine, obrađujući doseljavanja u Liku krajem 17. stoljeća, spomenuo i Kranjce. Pri doseljavanju u Mušaluku, piše Lopašić, doseljeno je nekoliko kuća kmetova “tobožnjih Kranjaca iz priedjela današnje riječko-modruške županije.” Na drugome mjestu nastavlja: “Nešto slabiji brojem bili su takozvani Kranjci, koje su tim imenom prozvali ili po njihovom kajkavskom narječju ili obzirom na pogranični kraj, od kuda su došli; i oni su Hrvati. Njih dovede pop Marko Mesić i knez Jerko Rukavina od Delnica, Broda i Moravicâ, gdje su bili podanici sad komorske, prije zrinske gospoštine Brodske, pa ih nastaniše u

8 Isto, str. 4-5.

9 Npr. <http://www.stajnica.com/forum/viewtopic.php?p=2017> – pristup ostvaren 27. 01. 2008.

10 MOAČANIN, F., Kranjci u Lici, Etnološka tribina, 9, Zagreb 1986., str. 7-10.

Kalugjerovcu, Gornjem Kosinju, Mušaluku, Brušanih i po nješto još i po drugih mjestih.”¹¹

To su mišljenje u novije vrijeme preuzeli Karl Kaser, Hannes Grandits i Siegfried Gruber: “Kranjci/Cragnioli vjerojatno nisu bili nikakvi Kranjci ili Slovenci, već također Hrvati. Moguće je da su nazivani Kranjci/Cranioli jer su potjecali iz hrvatsko-kranjskog pograničnog područja, naime, iz područja Delnice-Brod-Moravice.”¹² Možda bi Kranjce trebalo tražiti i sjeverozapadnije, u području Čabra i Prezida, koje je u formalnopravnom smislu postalo dio Hrvatske tek krajem 18. stoljeća.¹³

Fedor Moaćanin je odbio Lopašićeva stajališta o tome kako su Kranjci ime dobili po kajkavskom narječju ili “obzirom na pogranični kraj, od kuda su došli”. Moaćanin smatra da “obje hipoteze nisu previše uvjerljive. Ako nitko drugi, barem kosinjski Hrvati morali su znati da se kajkavski ne govori samo u Kranjskoj, nego i u Hrvatskoj. Ta došli su od Ogullina, najbližeg susjedstva i Kranjske i Gorskog kotara. Pogranični krajevi Hrvatske teško su mogli biti smatrani Kranjskom. Pravi Kranjci su doduše katkad Hrvatsku krajinu, odnosno Karlovački generalat nazivali ‘svojom krajinom’ jer sudjelovali u njezinu financiranju, ali naši se ‘Kranjci’ zasigurno nisu doselili s krajiškog područja.”¹⁴

U Hrvatskoj enciklopediji o Kranjcima piše: “Kranjci, etnik koji se u pov. izvorima s kraja XVII. i poč. XVIII. st. koristi za dio stanovništva Like što se na to područje naselio potkraj XVII. st. Navodi se da su se oni sami nazivali Hrvatima, a da ih je Kranjcima zvalo ostalo stanovništvo. Pretpostavlja se da su Kranjci Hrvati koji su se u Liku dose-

11 LOPAŠIĆ, R., Dva hrvatska junaka (Marko Mesić i Luka Ibrišimović), Zagreb 1888., str. 58, 61. “Imena su im od prilike: Sudac, Lisac, Čop, Pleše, Abramović, Naglič, Krulac, Prše, Peret, Šneberger, a ovakovih imena ima i danas ponajviše oko Brodskih Moravica i Delnicâ. Oni sami sebe zovu vazda Hrvati. Ovi doseljenici kmetovali su i u Lici dok nije Krajina godine 1746. po princu Hildburgshausenu preustrojena. Tobožnjih ovih Kranjaca bilo je god. 1697. u svem 140 kuća. Sva četiri spomenuta plemena: pokrštene Turke, Hrvate plemiće, Bunjevce i Hrvate Kranjce, nadmašivali su brojevno u Lici pravoslavni Vlasi.”

12 KASER, K. – GRANDITS, H. – GRUBER, S., Popis Like i Krbave 1712. godine. Obitelj, zemljišni posjed i etničnost u jugozapadnoj Hrvatskoj, Zagreb 2003., str. 21.

13 Kolega Boris Golec me upozorio da je Peter Kozler, autor zemljevida “slovenske dežele” (1853.), smatrao “da na Hrvaškem tja do Delnic govorijo bolj kranjsko–slovensko kot Belokranjci in bi bilo etnično mejo treba potegniti južneje od deželne meje”. Kolega Golec mi je ustupio informaciju dobivenu od p. Lojza Kovačiča, rođenog Delničana, brata delničkoga župnika (2005.): “Delničane sosedje Mrkopaljci še vedno imenujejo Kranjci, oni pa njih Vlahi. V Delnicah je govor precej slovenski, veliko je tudi slovenskih priimkov (Janež).”

14 MOAČANIN, F., Kranjci u Lici, str. 9.

lili iz tadašnje vojvodine Kranjske, bilo izravno bilo tako što su prije doseljenja neko vrijeme boravili drugdje u Hrvatskoj (vjerojatno u Gorskome kotaru).¹⁵

U opisu Like i Krbave¹⁶ iz 1696. godine, za koji Radoslav Lopašić smatra da ga je napisao biskup Sebastijan Glavinić,¹⁷ u Mušaluku (Mossaluk) se spominju gorštaci porijeklom iz kranjskih brda (“ex Carnicis montibus”) koji su sagradili deset koliba. Opisujući Kosinj, spominje u okrugu tri sela od kojih je u gornjem bilo 40 domova stanovnika preseljenih iz kranjskih graničnih područja.¹⁸ Fedor Moačanin je upozorio da se Kranjci kao najmlađi naseljenici spominju 1696. kao “ugroženi od Vlaha” te da su oni ujedno “bili zavisni seljaci”.¹⁹

Kapetan grof Antun Coronini je 1697. izvjestio Unutarnjoaustrijsku komoru o Primorskoj krajini, napose o stanju Like i Krbave. Coronini spominje da u Lici ima 1000 domova, a među njima su: Osmanlije koji su postali kršćani – 130 domova; Vlasi katolici koji su došli iz Krmpota i Sv. Jurja – oko 160 domova; Hrvati iz Brinja i Otočca – 60 do-

15 Kranjci, Hrvatska enciklopedija (Kn-Mak), knj. 6, Zagreb 2004., str. 229.

16 Detaljnije o Lici i Krbavi krajem 17. i početkom 18. stoljeća u: SLADOVIĆ, M., Poviesti biskupijah Senjske i Modruške ili Krbavske, Trst 1856.; BURIC, J., Biskupija Senjska i Modruška u XVIII. stoljeću, Zagreb 2002.

17 Mišljenje da je opis iz 1696. godine Glavinićev, preuzeo je i Fedor Moačanin, u: MOAČANIN, F., Kranjci u Lici, str. 7. No, valja istaknuti da je Mile Bogović ustvrdio da je senjski i krbavsko-modruški biskup Sebastijan Glavinić (1689.-1697.) u Liku i Krbavu, koje su mu dane na upravu 3. ožujka 1691., slao “svećenike i misionare, ali osobno nije obišao Liku, što je sam pri koncu života izjavio, pa je neopravdano pripisivati njemu onaj opis Like i Krbave”. Usp. BOGOVIĆ, M., Senjsko-modruška ili krbavska biskupija, Zagreb 2003., str. 65.

18 LOPAŠIĆ, R., Spomenici Hrvatske krajine (dalje: SHKR), knj. 3, Zagreb 1889., str. 46-47, 51.

19 Prema Fedoru Moačaninu “Vlasi shizmatici ugrožavaju katolike svojatajući njihovu zemlju. Pastir je i shizmaticima i katolicima Nikola Uzelac budući kako kaluđer ili srpski paroh (utpore kaluger seu Rascianus parochus) podložan vlaškom episkopu Isaiji Popoviću iz Marče”. Uzelac je tražio da se ukloni strani shizmatički episkop iz Medka (radi se o poznatom mitropolitu Atanasiju Ljubojeviću). Ako to bude učinjeno, on obećaje da će zajedno sa svojim Vlasima prijeći u Medak ...Spatiumque cessorum nostris Carniolis, ut securi et pacifici terras incolere valeant’. Očito su ‘Kranjci’, kao najmlađi naseljenici, ti katolici koji su ugroženi od Vlaha. Hrvati su na kosinjsko područje došli odmah nakon oslobođenja Like, a njihove posjede i razgraničenje s Vlasima uređio je 1690. komesar Juraj Križanić po nalogu karlovačkog vicegeneralala Rabatte. Budući da dolaze s krajiškog područja i njihove posjedovne odnose uređuje vojna vlast, jasno je da su i oni vojnici kao i ‘Vlasi’. ‘Kranjci’ su naprotiv bili ovisni seljaci, kako ćemo još vidjeti. To također objašnjava zašto su upravo oni bili ugroženi u sukobima oko zemlje”. MOAČANIN, F., Kranjci u Lici, str. 8.

mova; Kranjci, većim dijelom podložnika gospoštije Brod, koja pripada Unutarnjoaustrijskoj komori – 140 domova (“Cragnollini suddditti la maggior parte della signoria di Brod, spetante a cotesta eccelsa camera, 140”) te “Vlasi shizmatici”, koji su dijelom došli iz Karlovačkoga generalata, dijelom iz Banske krajine, a dijelom iz Dalmacije.²⁰ Prema tome, Kranjci su u Lici činili 16 posto stanovništva.

Senjski biskup Martin Brajković (1698.-1703.)²¹ u Lici spominje tzv. peterostruki puk (populus) – 1) plemiće koji su se počeli naseljavati s područja Gacke (iz Otočca i Brinja); 2) Bunjevce, odlične vojnike koji su bili tvrde glave, iako su bili katolici, jer nisu dopuštali da im svećenstvo i službenici nametnu bilo kakve novosti; 3) pokršteni Osmanlije koji su bili bolji od Bunjevaca i “s njima bi se Komora vrlo dobro nagodila kad bi htjela razumno raditi”; 4) “četvrti je onaj puk koji je došao iz bližih krajeva Kranjske, da bi se nastanio na nekim zemljištima u Lici, i zato ga drugi zovu Kranjcima. Oni pak sebe nazivaju Hrvatima, za razliku od svih drugih. Taj je puk naviknut na seljački jaram i sada se ne boji razumnih podavanja vlastelinstvu. Ti su ljudi veoma opasni kad se pobune, no takovg primjera ipak nije bilo u Lici; 5) Vlasi shizmatici su najbrojniji.²²

Fedor Moaćanin je, na osnovi izvora s kraja 17. i početka 18. stoljeća, zaključio da Kranjci u Lici nesumnjivo sebe nazivaju Hrvatima. “Nisu vojnici, nego seljaci-zemljoradnici. Došli su (ne svi, nego većina njih) s područja gospoštije Brod, koja je pod upravom Unutrašnjoaustrijske komore, kao što su u to vrijeme i Lika i Krbava. Drugi ih nazivaju Kranjcima, jer su došli iz bližih krajeva Kranjske. Ima ih u Lici 140 domova”. Moaćanin napominje da originalni tekst omogućuje dvostruku interpretaciju. Smatra da bi bilo točno i kada bi “ex partibus vicinioribus Carniolae” preveli sa “iz krajeva bližih Kranjskoj”. Ipak mu je vjerojatnija interpretacija da se radilo o bližim krajevima Kranjske.²³

Stjepan Pavičić smatra da su stanovnici Mušaluka “došli iz brdskih krajeva spram Kranjske”, odnosno zauzima se za prijevod koji ima drugačije značenje od Moaćaninova

20 SHKR, knj. 3, str. 109.

21 SEKULIĆ, A., Martin Brajković, Zagrebački biskupi i nadbiskupi, Zagreb 1995., str. 377-381.; BOGOVIĆ, M., Senjsko-modruška ili krbavska biskupija, str. 66-67.

22 SHKR, knj. 3, str. 216.; MOAČANIN, F., Kranjci u Lici, str. 9.; Lika, Hrvatska enciklopedija, sv. 6 (Kn-Mak), Zagreb 2004., str. 569.

23 MOAČANIN, F., Kranjci u Lici, str. 9., bilj. 8.

stajališta.²⁴ Na drugome mjestu Pavičić piše da “su Gorani Hrvati od Čabra, Broda, Gerova i Moravica dobili nadimak Kranjci, jer su bili došli od međe kranjske ili od Kranjske” te time dopušta mogućnost da su ti doseljenici došli iz Kranjske.²⁵ Moaćanin piše da mu je preostala “logična hipoteza da su lički ‘Kranjci’ Hrvati, povratnici iz tadašnje vojvodine Kranjske. Pri tome nije bitno jesu li oni neposredno došli u Liku iz Kranjske ili su usput neko vrijeme prije doseljenja boravili i u Hrvatskoj (...) Hipotezi da su lički ‘Kranjci’ doista došli iz Kranjske samo naoko proturječi Coroninijeva tvrdnja da je veći dio ‘Kranjaca’ došao s područja gosposštije Brod, koja je i danas i u 17. st. u Hrvatskoj. Prvo, Coroninijeva tvrdnja ne odnosi se na sve ‘Kranjce’, nego na većinu. Drugo, budući da su u 17. st. zabilježena preseljavanja iz Kranjske u Gorski kotar, nije nemoguće da su i ti ‘Kranjci’ došli u Liku preko Brodske gosposštije, ali da su prvotno bili Hrvati iz Kranjske”.²⁶

Manojlo Grbić piše o Kranjcima doseljenim nakon osmanskog povlačenja: “I Srbliji i Bunijevci zovu i danas rod ovaj ‘Kranjcima’, a i sami ih tako zovu i ma da su Bunijevci iste vjere s njima luče se i razlikuju od njih još vrlo jako. Trista podrugačica i danas ima Bunjevac za Kranjca”. Grbić nije bio siguran kriju li se pod pojmom Kranjci doseljeni (etnički) Kranjci “ili su to ostanci od Hrvata starosjedilaca, koji su se sklonili ispred Turaka u Primorje i Kranjsku”.²⁷

Za istraživanje Kranjaca zanimljiv je popis Like i Krbave iz 1712. godine.²⁸ Na osnovi iscrpne analize toga popisa Marko Šarić je ustvrdio da su Kranjci u Lici i Krbavi živjeli u 258 kuća s prosječno 7 ukućana (oko 1692 stanovnika), a činili su 6% stanovništva područja popisanog 1712. godine. Prema Marku Šariću, postoje dvije percepcije Kranjaca:

24 PAVIČIĆ, S., Seobe i naselja u Lici, Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena, knj. 41, Zagreb 1962., str. 190. Stjepan Pavičić inače Kranjce naziva Goranima, a o njihovu govoru na str. 291 piše: “Gorani su došli na ličko tlo s onim istim govorom što su ga već imali starosjedioci u Otočcu i Brinju a bio je čakavski, ikavski s nešto ekavske zamjene i sa starom akcentuacijom. Oni između njih koji su potjecali iz gornjeg Pokuplja od Čabra, Broda, Gerova, naginjali su ponešto na kajkavsku akcentuaciju, jača im je bila ekavska zamjena, a neke su porodice mjesto ča govorile kaj (...).”

25 Isto, str. 256-257. Moaćanin kritizira Pavičića riječima: “Pavičić opet previše slobodno interpretira Glavininjeve riječi da su Kranjci u Mušaluku došli ‘ex Carnicis montibus (iz kranjskih brda)’ kada ih prevodi ‘iz brdskih krajeva spram Kranjske’”.Usp. MOAČANIN, F., Kranjci u Lici, str. 9

26 MOAČANIN, F., Kranjci u Lici, str. 9-10.

27 GRBIĆ, M., Karlovačko vladništvo, knj. 1, Karlovac 1891., str. 77.

28 KASER, K. – GRANDITS, H. – GRUBER, S., Popis Like i Krbave 1712. godine. Obitelj, zemljišni posjed i etničnost u jugozapadnoj Hrvatskoj, Zagreb 2003.

a) Kranjci su doseljenici iz Kranjske i s vlastelinstava u hrvatskom dijelu gornjeg i srednjeg Pokuplja (kmetovi i bivši kmetovi); b) Kranjci su općenito katolici, stari habsburški podanici doseljeni iz Primorske i Hrvatske krajine i njihova kranjskog zaleđa. To je izrazito agrarna populacija koja ima četiri skupine: a) “pravi” Kranjci (npr. Čop, Delač, Podnar, Žagar); b) “hrvatski” Kranjci (npr. Drašković, Grgurić, Jurković, Marinić); c) “njemački” Kranjci (uglavnom Kočevari, npr. Bolf, Kajfež, Rožman, Šneperger, Špehar, Štajduhar); d) “vlaško-uskočki” Kranjci (npr. Abramović, Aleksić, Busija, Butina, Crnković, Petranović, Pozderac, Skender). Prema istom istraživanju, mnoga prezimena Kranjaca bila su izvedena iz obrtničkih zanimanja (20 od 107), pa Marko Šarić pretpostavlja da to možda ima veze s kajžarima u Kranjskoj.²⁹

Da su među doseljenicima iz Kranjske mogli biti i Hrvati, govore podaci Johanna Weicharda (Janeza Vajkarda) Valvasora iz druge polovice 17. stoljeća (objavljeni 1689. godine). Valvasor među narodima Kranjske spominje i Hrvate koji su živjeli u srednjoj Kranjskoj na Kupi, između Metlike, Vinice, Podbrežja i Črnomlja³⁰, a za okolicu potonjeg naselja kaže: “Ta nisu samo odjeća i govor hrvatski, nego je to i zrak.” Objašnjava da takav zrak šteti zdravlju stranaca. Valvasor za Čatež piše da je to dvorac kraj kojega je veliko hrvatsko selo. U Kostelu bilježi hrvatsku nošnju i jezik.³¹

Kranjci u Lici spominju se i poslije, na što je upozorila Jasna Andrić. Ona smatra da “po svemu sudeći pitanje imena *Kranjac* u Lici, na Baniji i Kordunu nije jednostavno.

29 Kranjci su obnašali samo jednu vojnu časničku dužnost (kapetana) te obuhvaćali jednog pripadnika tradicionalne elite (kneza). Među Kranjcima se u popisu iz 1712. spominju etnici Arbanas i Hrvatini te kmetik Krbavac. Vidi: ŠARIĆ, M., Predmoderne etnije u Lici i Krbavi prema popisu iz 1712/14., u ovom Zborniku. Boris Golec smatra da je prezime Šneperger koje Marko Šarić pripisuje kočevskim Njemcima samo oznaka za podložnika vlastelinstva Šneperk (Snežnik) pokraj Loža. Budući da taj dvorac, danas protokolarni objekt, tek zadnjih desetljeća nazivamo njegovim sloveniziranim imenom, a domaći ga znaju samo kao Šneperk, prezime ne mora biti njemačko i nije. Špehar, Rožman, Kajfež i Štajduhar također nisu (samo) kočevska prezimena. Neka od njih u Kočevskoj uopće ne nalazimo, a druga su rasprostranjena po raznim slovenskim pokrajinama i podrijetlo im je etnički slovensko: Špehar dolazi od špeha/špeka, Rožman je oblik osobnog imena Erazem, Kajfež je što je u Velom Mistu bio “picafer(aj)”. Čop je u osnovi furlansko prezime Ioppi koje su u Gorenjsku donijeli željezari, a na područje Čabra i Prezida zacijelo je došlo sekundarnom kolonizacijom iz Gorenjske (npr. kao “fužinari” Zrinskih).

30 VALVASOR, J. V., Slava vojvodine Kranjske (izabrana poglavlja), Ljubljana 1994., str. 127. Valvasor donosi mnogo podataka o običajima Hrvata u Kranjskoj, što može biti zanimljivo za etnografska istraživanja.

31 VALVASOR, J. W., Die Ehre des Herzogthums Crain, Rudolfswert 1877-1879., knj. 3, str. 122-123, 216-221; MOČANIN, F., Kranjci u Lici, str. 9-10.

Može se to ime ticati skupine stanovnika koji se kulturom i govorom razlikuju od susjeda koji su Hrvati kao i oni. Susjedi koji nisu Hrvati, pojavu vide dvojako: *Kranjcima* zovu određene grupe Hrvata, zbog njihovih osobina, no *Kranjcima* zovu i sve Hrvate katolike u svojoj okolini. Pitanje je još kako sami Kranjci to ime primaju. Po nekima oni i sami sebe tako zovu, po drugima ime je zazorno i podrugljivo. Zanimljivo je još da *Kranjci* nisu samo doseljenici (od Gorskog kotara, pa i iz Primorja), već i lički starosjedioci, bar ponegdje, a pitanje će biti još složenije tamo gdje se pojavljuju i pravi *Kranjci*, Slovenci”.³²

Činjenica da su se *Kranjcima* nazivali i lički starosjedioci upućuje na mogućnost da je Kranjac možda i naziv za stanovnika Krajine, što posredno otvara mogućnost kako su pojmom *Kranjci* bili obuhvaćeni i doseljenicima iz drugih “krajina”. Naravno, ovo razmišljanje je samo nadgradnja nad izvore koji jasno upućuju i na druga tumačenja i prilog je odgovoru na pitanje koje je otvorio Fedor Moačanin kada se pitao “otkuda je došao onaj ‘manji dio’ ličkih ‘Kranjaca’, koji nije bio s Brodske gospoštije”.³³ U istraživanju podrijetla *Kranjaca* ne bi se kao njihovo potencijalno geografsko izvorište mogao zaobići Žumberak, koji je također ispočetka dio *Kranjske*, da bi ga 1535. naselili Uskoci (Vlasi), a koji je s vremenom postao dio Vojne krajine. Starosjedilačko stanovništvo se iz Žumberka raselilo, uglavnom na susjedno područje vlastelinstva Mehovo.

Jasna Andrić pokazuje da je pitanje *Kranjaca* još uvijek otvoreno: “Iz nekoliko podataka nije moguće dobiti potpuniju sliku o pojavi etnika *Kranjac* u Lici. Često je to ime za način života, govor, odjeću i nekad društveni položaj obilježene skupine Hrvata, a tako ih zovu i Srbi i Hrvati Bunjevci s kojima *Kranjci* imaju šaljiva (pa i ozbiljna) nadmetanja. Spominje se da to može biti i opći etnonim za Hrvate, Bunjevce i *Kranjce* zajedno. Često, no čini se ne svuda, taj se naziv nerado prima. Činjenica jest da nitko sebe izričito ne naziva *Kranjcem*.”³⁴

Iz raščlambe proizlazi da pojam *Kranjci* u Lici i Krbavi krajem 17. i početkom 18. stoljeća obuhvaća doseljeno stanovništvo koje je djelomično bilo podrijetlom iz brdskih

32 ANDRIĆ, J., O *Kranjcima*, str. 6. “Primjer može biti Istra, gdje je stanje jednostavnije jer nema naseljene skupine koju bi susjedi zvali *Kranjcima*, (...). Slovenci su po Istri prodavali glazirane posude, ‘kranjice’, kako su ih zvali Istrani. Naime, narod je sve slovenske proizvođače, koji su ovamo donosili robu na prodaju, nazivao *Kranjcima*. Izraz *Kranjac* nije imao pogrdno značenje ni u narodu ni u službenoj upotrebi. U narodu se nekada time neodređeno označava svaki stanovnik sa sjevera”.

33 MOAČANIN, F., *Kranjci u Lici*, str. 10.

34 ANDRIĆ, J., O *Kranjcima*, str. 9.

krajeva bližih Kranjskoj ili iz kranjskih brda. Najvjerojatnije su Kranjci zapravo etnički heterogeno, mješovito stanovništvo iz kranjskih brda i brdskih krajeva bližih Kranjskoj, među koje možemo uvrstiti Čabranski kraj. Ne treba zaboraviti da je taj kraj krajem 17. stoljeća službeno dio Kranjske, premda pod upravom Dvorske komore. Analizom prezimena iz popisa iz 1712. godine moguće je utvrditi da li se pod pojmom Kranjci u Lici i Krbavi radi o stanovništvu većinom raznolikog južnoslavenskog podrijetla (iako najvjerojatnije pretežito hrvatskog), a vjerojatno manjim dijelom i doseljenika “njemačkog” podrijetla. Ostaje otvoreno pitanje jesu li neki među Kranjcima bili i potomci prije iseljenog hrvatskog stanovništva iz Like i Krbave koji su se vratili u zavičaj svojih predaka. Razmišljajući o podrijetlu Kranjaca, kao njihovo potencijalno ishodište trebalo bi detaljnije ispitati Žumberak, koji je također bio dio Kranjske, da bi ga 1535. naselili Uskoci (Vlasi). Žumberak je s vremenom izvodjen iz sastava Kranjske te je postao dio Hrvatsko-slavonske vojne krajine. Činjenica da su se Kranjcima nazivali i lički starosjedioci upućuje na mogućnost da je Kranjac možda i naziv za stanovnika Krajine, što posredno otvara mogućnost kako su pojmom Kranjci bili obuhvaćeni i doseljenici iz drugih “krajina”.

IZVORI I LITERATURA:

- ANDRIĆ, J. (2001), “O Kranjcima”, *Folia onomastica Croatica*, 10, Zagreb.
- BERTOŠA, M. (1999), “Hrvatski identitet u ozračju ranoga novovjekovlja”, *Historijski zbornik*, god. 52, Zagreb.
- BERTOŠA, M. (2006), “U znaku plurala. Višebojni i višeslojni identitet istarski (kroki ranoga novovjekovlja: XVI.-XVIII. stoljeća)”, u: *Identitet Istre – ishodišta i perspektive*, Zagreb.
- BLAŽEVIĆ, Z. (2008), *Ilirizam prije ilirizma*, Zagreb.
- BLAŽEVIĆ, Z. (2005), *Ilirski ideologem tijekom 17. stoljeća: upotrebe, funkcije, značenja*, doktorska disertacija, Odsjek za povijest, Filozofski fakultet, Zagreb.
- BOGOVIĆ, M. (2003), *Senjsko-modruška ili krbavska biskupija*, Zagreb.
- BUDAK, N. (2007), *Hrvatska i Slavonija u ranome novom vijeku*, Zagreb.
- BURIĆ, J. (2002), *Biskupija Senjska i Modruška u XVIII. stoljeću*, Zagreb.

- Constructing Border Societies on the Triplex Confinium* (2000), International Project Conference Papers 2 "Plan and Practice. How to Construct a Border Society? The Triplex Confinium c. 1700-1750" (Graz, December 9-12, 1998), eds. Roksandić, D. – Štefanec, N., Budapest.
- GRBIĆ, M. (1891), *Karlovačko vladičanstvo*, knj. 1, Karlovac.
- HOLJEVAC, Ž. (2004), *Brinjsko-lički ustanak 1746. godine*, Samobor.
- HOLJEVAC, Ž. (2002), *Gospić u Vojnoj krajini (1689. – 1712. – 1881.)*, Zagreb.
- HOLJEVAC, Ž. – MOAČANIN, N. (2007), *Hrvatsko-slavonska Vojna krajina i Hrvati pod vlašću Osmanskog Carstva u ranome novom vijeku*, Zagreb.
- Hrvatska enciklopedija* (Kn-Mak), knj. 6, Zagreb 2004.
- KASER, K. – GRANDITS, H. – GRUBER, S. (2003), *Popis Like i Krbave 1712. godine. Obitelj, zemljišni posjed i etničnost u jugozapadnoj Hrvatskoj*, Zagreb.
- LOPAŠIĆ, R. (1888), *Dva hrvatska junaka (Marko Mesić i Luka Ibršimović)*, Zagreb.
- LOPAŠIĆ, R. (1889), *Spomenici Hrvatske krajine*, knj. 3, Zagreb.
- Microhistory of the Triplex Confinium* (1998), International Project Conference Paper (Budapest, March 21-22, 1997), ur. Roksandić, D., Budapest.
- MOAČANIN, F. (1986), "Kranjci u Lici", *Etnološka tribina*, 9, Zagreb.
- PAVIČIĆ, S. (1962), "Seobe i naselja u Lici", *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, knj. 41, Zagreb.
- ROKSANDIĆ, D. (2004), *Etnos, konfesija, tolerancija*, Zagreb.
- ROKSANDIĆ, D. (1998), "The Triplex Confinium. International Research Project: objectives, approaches and methods", *Microhistory of the Triplex Confinium*, International Project Conference Paper (Budapest, March 21-22, 1997), Budapest, str. 7-26.
- ROKSANDIĆ, D. (2003), *Triplex Confinium ili o granicama i regijama hrvatske povijesti 1500-1800*, Zagreb.
- SEKULIĆ, A. (1995), "Martin Brajković", *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Zagreb.
- SLADOVIĆ, M. (1856), *Povjesti biskupijah Senjske i Modruške ili Krbavske*, Trst.
- Triplex Confinium (1500-1800): Ekohistorija* (2003), Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa održanog od 3. do 7. svibnja 2000. godine u Zadru, ur. Roksandić, D. – Mimica, I. – Štefanec, N. – Glunčić-Bužančić, V., Split-Zagreb.
- VALVASOR, J. V. (1994), *Slava vojvodine Kranjske* (izabrana poglavlja), Ljubljana.
- VALVASOR, J. W. (1877-1879), *Die Ehre des Herzogthums Crain*, knj. 3, Rudolfswerth.
- VUKASOVIĆ, I. D. (2005), *Zemljopisni i povijesni novi opis Karlovačkog generalata u Kraljevini Hrvatskoj (1777.)*, prir. Holjevac, Ž., Gospić.

TKO SU KRANJCI U LICI I KRBAVI KRAJEM 17. I POČETKOM 18. STOLJEĆA?

Ključne riječi: Kranjci, migracije, Lika, Krbava, 17. stoljeće, 18. stoljeće, rani novi vijek.

Dio predaka stanovnika današnje Like su tijekom ranoga novog vijeka u hrvatskim zemljama nazivali “Kranjci”, no to samo po sebi ne objašnjava tko su Kranjci koji se sreću u izvorima vezanim za Krbavu i Liku. U dosadašnjoj historiografiji prevladava mišljenje da je Kranjac etnik koji se u povijesnim izvorima s kraja 17. i početkom 18. stoljeća koristi za dio stanovništva Like koje se na to područje naselilo potkraj 17. stoljeća. Navodi se da su se oni sami nazivali Hrvatima, a da ih je Kranjcima zvalo ostalo stanovništvo. Pretpostavlja se da su Kranjci Hrvati koji su se u Liku doselili iz tadašnje vojvodine Kranjske, a prije doseljenja neko su vrijeme boravili drugdje u Hrvatskoj (vjerojatno u Gorskom kotaru). Autor preispituje dosadašnja razmišljanja o Kranjcima i stavlja ih u širi kontekst, čime otvara nove mogućnosti objašnjavanja pojma Kranjci. Iz raščlambe proizlazi da pojam Kranjci u Lici i Krbavi krajem 17. i početkom 18. stoljeća obuhvaća doseljeno stanovništvo, koje je djelomično potjecalo iz brdskih krajeva bližih Kranjskoj ili iz kranjskih brda. Najvjerojatnije su Kranjci zapravo etnički heterogeno, mješovito stanovništvo kako iz kranjskih brda tako i iz brdskih krajeva bližih Kranjskoj, u koje možemo uvrstiti čabranski kraj. Ne treba zaboraviti da je taj kraj krajem 17. stoljeća službeno dio Kranjske, premda pod upravom Dvorske komore. Analizom prezimena iz popisa iz 1712. godine moguće je utvrditi radi li se pod pojmom Kranjci u Lici i Krbavi o stanovništvu većinom raznolikog južnoslavenskog podrijetla (iako najvjerojatnije pretežito hrvatskog), a vjerojatno manjim dijelom i doseljenika “njemačkog” podrijetla. Ostaje otvoreno pitanje nisu li neki među Kranjcima bili i potomci prije iseljenog hrvatskog stanovništva iz Like i Krbave koji su se vratili u zavičaj svojih predaka. Tražeći podrijetlo Kranjaca, ne bi se kao njihovo potencijalno zemljopisno izvorište mogao zaobići Žumberak, koji je također ispočetka dio Kranjske, da bi ga 1535. naselili Uskoci (Vlasi), a koji je s vremenom postao dio Vojne krajine. Činjenica da su se Kranjcima nazi-

vali i lički starosjedioci upućuje na mogućnost da je Kranjac možda i naziv za stanovnika Krajine, što posredno otvara mogućnost kako su pojmom Kranjci bili obuhvaćeni i doseljenici iz drugih "krajina".

WHO WERE THE LIKA CARNIOLANS (‘KRANJCI’) OF THE END OF THE 17TH AND THE BEGINNING OF THE 18TH CENTURY?

Keywords: Carniolans (‘Kranjci’), migrations, Lika, Krbava, the 17th century, the 18th century, the Early Modern Age

Some of the ancestors of the present-day Lika population were called Carniolans (‘Kranjci’) during the Early Modern Age, but that does not explain who the Carniolans mentioned in the Lika and Krbava related sources were. The opinion that dominates in the present-day historiography is that the expression Carniolans (‘Kranjci’) was used in the historical sources from the end of the 17th and the beginning of the 18th century for the portion of the Lika population that had immigrated there at the end of the 17th century. It is also mentioned that they referred to themselves as Croats, but the remaining Lika population called them Carniolans. It is assumed the Carniolans are Croats emigrating into Lika from the then Carniola Duchy (that is, the ‘Kranjska Dutchy’), either directly, either after having lived for some time in some other part of Croatia (probably in Gorski Kotar). The author questions the up-to-now perception of Carniolans, and puts the term within a wider context, thus opening new possibilities for its clarification. The analysis shows the term Carniolans in Lika and Krbava at the end of the 17th and the beginning of the 18th century encompassed the population that had partly emigrated from the hilly areas neighbouring Carniola and partly from the Carniola hills. It is most likely the Carniolans were actually ethnically heterogeneous, mixed population coming as much from the Carniola hills as from the hilly areas near Carniola, including the Čabar area. It should not be forgotten the above mentioned area was a part of the Carniola Duchy at the end of the 17th century, although governed by the Court Chamber. By the last-name analysis from the 1712 census it is possible to

determine whether the term Carniolans in Lika and Krbava referred to the population of mostly South-Slavic origin (although most probably mostly of Croatian origin), and in some small part immigrants of 'German' origin. The question remains if some of the Carniolans were descendants of previous Croatian emigrants from Lika and Krbava who returned to the home of their forefathers. We should not leave out Žumberak in our search for the potential geographic origin of Carniolans, also at the beginning a part of Carniola, and inhabited by Uskoks (Vlahs) in 1535, eventually becoming a part of the Military Border-Land. The fact that the Lika indigenous population were also called Carniolans ('Kranjci') points to the possibility the Carniolans was a name for the Border-Land inhabitants, which indirectly allows for the possibility the term Carniolans ('Kranjci') also encompassed the immigrants from other 'krajina'-s – i.e. borderlands.

Hrvoje PETRIĆ
**Tko su Kranjci u Lici
krajem 17. i početkom
18. stoljeća?**